

Arqueorutes: itineraris d'interès arqueològic. Un exemple de transferència del coneixement

Coneixeu les **arqueorutes**?

L'ICAC i el **Parc Natural de les Capçaleres del Ter i del Freser** han tirat endavant aquesta iniciativa de transferència del coneixement per a posar en valor el patrimoni històric i cultural que contenen les muntanyes del Parc.

La creació dels **itineraris d'interès arqueològic**, creiem, és un bon exemple de com la recerca pot contribuir al desenvolupament d'una regió. En aquest cas, donant a conèixer el paisatge cultural com a valor afegit al potencial turístic que ja té la zona.

L'ICAC, amb l'equip de recerca **GIAP**, treballa amb molt interès l'**arqueologia del paisatge**, una disciplina que estudia les interaccions de les societats amb el seu entorn i com aquesta interacció ha anat formant els paisatges: paisatges culturals.

Entre els anys 2010 i 2017 un equip d'arqueòlegs del **GIAP**, dirigits per l'investigador **Josep Maria Palet**, ha dut a terme diverses campanyes arqueològiques al **Parc Natural de les Capçaleres del Ter i del Freser**. Fruit d'aquest treball hem pogut trobar evidències que **les valls pirinenques van ser modelades per l'home ja des de la prehistòria** (IV-III mil·lennis aC). Les bones pastures i la facilitat d'accés a punts d'aigua van permetre l'establiment de comunitats ramaderes des del Neolític, i fins ara s'han documentat més de 400 estructures arqueològiques relacionades sobretot amb l'activitat ramadera, com ara orris, cabanes, tancats o munyidores.

ARQUEORUTES

Descobreix el patrimoni del Parc

El Parc de les Capçaleres del Ter i del Freser disposa d'un ric patrimoni arqueològic relacionat principalment amb la ramaderia i la transhumància, que va estar en us fins a mitjans del segle XX, però que avui en dia és molt desconegut pel gran públic.

Entre 2010 i 2017 un equip d'arqueòlegs del Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge (GIAP) de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica ha realitzat campanyes anuals d'excavacions i prospeccions al Parc, que han posat en evidència la important antropització d'aquestes valls pirinenques des de la prehistòria (IV-III mil·lenni aC) fins a l'època contemporània. Les bones pastures i la facilitat d'accés a punts d'aigua van permetre l'establiment de comunitats ramaderes des del neolític, i fins ara s'han documentat més de 400 estructures arqueològiques, com ara orris, cabanes, jaces, tancats i muntanyes.

La llarga ocupació humana de la zona ha pogut ser concretada pels arqueòlegs del GIAP en quatre grans fases: el període neolític, en què s'implantaren les primeres comunitats ramaderes a l'àrea de la Coma de l'Embut i la Coma del Freser; l'època romana, quan aquestes valls estarien sota l'arena d'influència de les poblacions costaneres i de la ciutat romana de Llívia; l'època tardantiga i alt-medieval (segles VI-XI), en què es tenen les primeres evidències arqueològiques de ramaderia transhumant de llarg recorregut entre la plana litoral i la muntanya; i finalment l'època moderna (segles XVI-XVIII), quan s'evidencia una intensificació de les activitats ramaderes a les valls de Nurià i del Freser.

ARQUEORUTES

Codi	Nom	Tipus	Distància	Desnivell	Temps*	Punts d'interès
1	Ruta per la Coma del Forat de l'Embut	Lineal	1,3 km	240 m	1 h	1, 9
2	Ruta per la Coma de Gombrèn i Fontalba	Lineal	4,2 km	410 m	2 h	3, 4, 9
3	Ruta per la Coma del Clot	Lineal	3,2 km	300 m	2 h	6, 9
4	Ruta per la Coma de Noucreus	Lineal	3,5 km	340 m	2 h	8, 9
5	Vall de la Coma de Vacca	Circular	5,2 km	530 m	3 h	10, 11, 12, 13
6	Vall del Freser	Circular	6,8 km	530 m	3 h	15, 16, 17, 18
7	Fons del Freser	Lineal	2,8 km	380 m	2 h	16, 20, 21

Tipus: Circular Lineal * Els temps són orientatius i depenen de l'estat de forma de cada un.

ELEMENTS D'INTERÈS ARQUEOLÒGIC

- Cova del Forat de l'Embut:** galeria de 30 metres de profunditat d'origen càrstic situada a prop del camí habitual d'accés al Pirineu des de Nurià, passant per la Coma de l'Embut. Les excavacions realitzades per arqueòlegs de l'ICAC i de l'IPHES han evidenciat l'ocupació de la cova durant el neolític (VI-III mil·lenni aC). L'ocupació més antiga documentada fins al moment a tot el Parc.
- Espai ramader de la Coma de l'Embut:** conjunt ramader format per dos tancats i una cabana de cronologia moderna (segles XV-XVI) instal·lats sobre una ocupació a l'aire obert del neolític final (III mil·lenni aC).
- Coma de Gombrèn:** es pot apreciar un conjunt d'estructures (cabanes, tancats, orris) distribuïts en terrasses en bon estat de conservació que posen en evidència la importància ramadera d'aquesta coma al llarg de la història (almenys des de l'època romana), gràcies a l'accés a bones pastures i punts d'aigua.
- Fontalba:** gran conjunt ramader d'època moderna situat a la part baixa de la collada de Fontalba format per un gran tancat rectangular d'uns 28 metres d'amplada en bon estat de conservació; i un orri format per una cabana, dos tancats adossats de forma arrodonida i una muntanya.
- Dou de Fontalba:** a la zona central sota el roc de la Dou es conserva un gran conjunt ramader, que demostra la importància de l'ocupació d'aquest espai des d'època baix imperial romana (segles III-IV), així com l'expansió ramadera altmedieval datada a partir del segle IX. Es van poder documentar també nivells de circulació d'època romana que mostren l'interès del sector i la via com a ruta de trànsit.
- Ori de la Coma del Clot:** orri d'època moderna (segles XV-XVI) situat en un replà del vessant, al sud del Parc de l'Àliga. Es tracta del conjunt més gran conservat a l'est de Nurià per la producció de formatge en època moderna i demostra la importància d'aquesta activitat a Nurià en èpoques recents.
- Jaça de les Pedrisses:** gran espai ramader format per un conjunt de tancats i cabanes situades al vessant amb un fort pendient que ha mallevat la conservació de les restes. Les estructures se situen pocs metres sota l'actual caren dels Enginyers entre Nurià i Coma de Vacca.
- Coma de Noucreus:** espai ramader medieval (segle XI) situat al vessant, a la zona de confluència entre els torrents de Noucreus i de Noufont, format per un abric, un tancat i una gran cabana.
- Jaça de Noucreus:** a la vora del camí de Noucreus trobem una gran jaça de 30 metres d'amplada situada al peu de la tanera Aquestes estructures pertanyen a un gran espai ramader format per un conjunt de 13 estructures, tancats i cabanes en diferent estat de conservació, d'una cronologia moderna-contemporània.
- Jaça de Dalt:** conjunt format per quatre cabanes amb una mateixa orientació est, que formen part d'una gran jaça situada en un replà del fons de vall de Coma de Vacca.
- Coma de Vacca:** tancat de grans dimensions (uns 450 m² de superfície) en perfecte estat de conservació situat en un replà a l'entrada de la vall del torrent de Coma de Vacca. Conserva l'alçada completa del mur, de 1,4 m, amb blocs de coronament grans i aixecament de l'estructura amb aprell més petit.
- Jaça de Coma de Vacca:** conjunt ramader situat en un replà directament sobre la tanera format per un gran tancat pel bestiar d'uns 3000 m² molt ben conservada en la part oriental i septentrional amb una elevació de murs d'un metre aproximadament, a la qual s'associen tres cabanes en pedra seca i coberta en falsa volta en perfecte estat de conservació.
- Agrupació de tancats i cabana de Coma de Vacca:** agrupació de tancats d'entre 15 i 25 m² situada al peu de la tanera, adossats els uns amb els altres. A pocs metres dels tancats trobem una cabana construïda en pedra seca de forma rectangular amb una superfície d'uns 20 m² (5 x 4 metres) construïda amb grans blocs directament sobre el substrat moric. L'origen de la qual se situa durant el Neolític, però en el més destacat és la seva ocupació en època romana (segles I-II dC).

- Tancat de Jaça del Mig:** l'estructura més interessant és un gran tancat de forma quadrangular de 9 per 9 metres adossat a la tanera i aprofitant aquesta com a mur posterior de tancat. Aquest tancat estava associat a una cabana de forma ovalada semicircular, d'uns 5 metres de diàmetre, situada a escassa distància. Les excavacions efectuades mostren una primera fase durant la tardantiga (segles VI-VII dC) i una recuperació durant l'alta edat mitjana (segles IX-X dC).
- Planell de les Eugenes:** gran espai ramader situat al replà on s'unixen el torrent de Coma de Vacca i el riu Freser, format per un conjunt d'orris medievals (segles IX-X) i d'època moderna (segle XV-XVI).
- Jaça del Roc:** espai ramader situat a l'àrea de ruptura de pendient del vessant amb el fons de vall de la Coma Freser format per un conjunt de cabanes, abrics i tancats de cronologia moderna.
- Ori del Roc de l'Orri:** gran orri situat en un replà al fons de vall que forma el complex ramader més gran documentat a tot el Parc. La part principal del jaciment és una gran muntanya al voltant de la qual es localitzen tres tancats i un conjunt de cabanes adossades entre elles. El conjunt presenta un estat de conservació excepcional i va estar en ús probablement fins a l'època contemporània (segles XIX-XX).
- Torrent de les Barraques:** conjunt d'estructures ramaderes format per cabanes, abrics i tancats situades a la confluència del Torrent de les Barraques amb la Coma del Freser.
- Mollera d'Aigües Podrits:** torbera (zona humida on la vegetació s'ha descompost per originat la torba) a l'entorn de la qual s'han documentat dos tancats i dos abrics que formen un espai ramader antic.
- Cabana d'Aigües Podrits:** en tracta d'un dels jaciments arqueològics més interessants i que ha proporcionat més informació de tot aquest sector del Pirineu Oriental. La construcció de la cabana es remunta al període iberoromà, que cal posar en relació a la tribu dels ceretans que habitaven la zona de la Cordanya abans de l'arribada dels romans entre els segles III-II aC. Aquesta construcció es va realitzar directament sobre un assentament del període neolític mitjà (3300-2900 aC), que es caracteritza per la presència d'una gran llar de foc semicircular amb un aranjament de blocs amb forma de "U" que hauna format part d'un espai d'habitat ramader prehistòric.
- Peña Llarga:** cova d'implantació pastoral situat a la capçalera de la coma del Freser, als peus del coll de la Mànara que comunica Ulldeu amb Nurià. Les estructures són totes d'una cronologia contemporània i el conjunt està format per quatre cabanes, un abric i tres tancats en bon estat de conservació.

Glossari:

Ori: Espai ramader especialitzat dedicat a l'elaboració del formatge, format per un o més tancats pel bestiar, muntanyes, cabanes i coves per a la maduració del formatge.

Jaça: Lloc de muntanya tancat on es recull el bestiar que pastura a la muntanya.

Muntanya: Conxorjat fet amb pedra seca on es disposa el bestiar per a muntanyar.

Cabana: Construcció rústica de petites dimensions de pedra seca que servia de vivenda per al pastor.

Abric: Refugi per al pastor o el ramat aprofitant una buïna natural i que pot estar posteriorment delimitat amb un tancat de pedra seca.

Mullera: Zona d'aiguemolls on s'acumula la torba gràcies a la nombrosa presència de moltes o herbes hidròfiles.

El disseny de les arqueorutes permet descobrir aquestes troballes mentre es fa una excursió per les muntanyes del Pirineu que configuren les capçaleres dels rius Ter i Freser. **Un conjunt de sis arqueorutes ens donen a conèixer fins a 21 elements d'interès arqueològic:** la cova del Forat de l'Embut, la Coma de Gombrèn, la Dou de Fontalba, la Jaça de les Pedrisses... I molts altres espais que podem seguir amb els itineraris, que estan degudament marcats i senyalitzats.

Mapa de les Arqueorutes

A més d'un mapa general amb totes les arqueorutes, a la **pàgina web del Parc** podeu trobar **informació detallada per a cada itinerari**, que inclou un opuscle que explica els diferents punts de la ruta, el mapa amb el camí a seguir i tota la informació necessària per a gaudir de l'experiència. Us podeu descarregar també un fitxer .gpx amb la **ruta per al GPS**.

El **diumenge 28 de juliol** teniu l'oportunitat de fer una arqueoruta amb dos dels investigadors que han participat en la seva elaboració: **Josep Maria Palet i Pau Olmos**, que faran de guies de la sortida.

Us animeu a fer la **ruta per la Coma de Vaca?**

Arqueoruta 5: Coma de Vaca

Aquesta activitat forma part de la **programació d'activitats interpretatives per a 2019** del Parc Natural de les Capçaleres del Ter i del Freser.

- Tota la informació de les arqueorutes i els itineraris d'interès arqueològic estan disponibles a la **web del Parc Natural de les Capçaleres del Ter i del Freser**:
 1. Arqueoruta 1: Forat de l'Embut
 2. Arqueoruta 2: Fontalba
 3. Arqueoruta 3: Coma del Clot
 4. Arqueoruta 4: Noucreus
 5. Arqueoruta 5: Coma de Vaca
 6. Arqueoruta 6: Vall del Freser
 7. Arqueoruta 7: Fonts del Freser

Notícies relacionades:

Campanya 2017: "Primers passos per posar en valor el patrimoni arqueològic de les capçaleres del Ter i Freser"

Campanya 2016: "Voldríem donar vida al patrimoni arqueològic del Pirineu"

Campanya 2015: "Tenim un nou gran assentament ramader d'alçada del Neolític"

Campanya 2014: "A la plana litoral empordanesa el paleosòl antic pot estar a 15 metres de profunditat"; "La geoarqueologia permet integrar arqueologia i paleoambient"

Campanya 2013: "El model ciutat-territori romà també es va instal·lar al Pirineu"

Campanya 2012: "En època romana el Pirineu oriental el connecta l'activitat minerometal·lúrgica"

Campanya 2011: "Hem documentat hàbitat d'època romana a alta muntanya per primera vegada"

Campanya 2010: "Volem explicar la relació històrica plana-muntanya a través de la transhumància al NE de Catalunya"